

NÁVRH NA RESTAUROVÁNÍ

PÍSKOVCOVÁ SOCHA SVATÉHO JANA NEPOMUCKÉHO

V ZAHRADĚ BÝVALÉHO KLÁŠTERA
VE FRÝDLANTU NAD OSTRAVICÍ

vypracoval :

MgA. Jakub Gajda, Ph.D.

akademický sochař a restaurátor

Studentská 1772, 708 00 Ostrava-Poruba

www.jakub-gajda.com

© 2020

1. ÚVOD

Památka z roku 1705 (rejstříkové číslo ÚSKP 21869/8-2324), se skládá ze samotného originálu sochy a několika na sobě osazených architektonických prvků, které jsou však novodobými kopiemi. K této změně došlo pravděpodobně v 90. letech, protože na fotografiích z karty NPÚ z roku 1972 je patrné umístění sochy na jiném místě.

Originál sochy je jedinou dochovanou částí, je zhotoven, v kraji poměrně neobvykle, z maletínského pískovce (lom Maletín je nedaleko Zábřehu na Moravě). Jedna se o velmi jemnozrnný běžový pískovec charakteristický možností kvalitního propracování detailů, což je vidět i na velmi kvalitním sochařském provedení této sochy.

Světec je zde pojat jako klečící, mírně nadživotní postava, která klečí na nepravidelném nástavci, který je složen z oblaků. Světec je oděn ve spodní klerice, přes niž přesahuje shora krajkou zdobená rocheta, horní polovinu těla má zahalenu kožešinou almucí, hlava není kryta tradiční pokrývkou – biretem. Pravá ruka je ohnuta v lokti. předloktí míří nahoru k hrudi, na níž ruka přidržuje biret. Levá ruka je vystrčena přes mohutný převis almuce a její dlaň, resp. druhotný filuňk (kopie) drží kříž. Že se jedná o kopii, je zřejmé ze zápisu v kartě Památkového ústavu, kde se hovoří o ulomené levé dlaní. Je však otázkou, nakolik postupoval autor druhotné rekonstrukce dle pramenů a nakolik jen dle své sochařské interpretace. Kolem hlavy je osazena druhotná zlacená svatozář s pěti hvězdami, ne příliš zdařilá nápodoba, která je navíc zborcená dozadu, za hlavu.

Pod sochou začíná soustava kopií architektonických prvků, je otázkou, zdali a v jaké míře tyto prvky respektují, resp. respektovaly původní architektonické články. Na první pohled je však patrné, že jsou tyto prvky zjednodušeny, možná je to zapříčiněno materiálem jejich provedení, kterým je hrubozrnný, velmi tvrdý božanovský pískovec, který na rozdíl od maletínského jemnozrnného pískovce neumožňuje takovou míru sochařského a kamenického rukopisu.

Shora tvoří kopie prvků profilovaná římsa, pod ní prostý hranolovitý podstavec s mělce zasekaným psaníčkem v vybraných rohy.

Pod podstavcem je osazen poměrně nízký profilovaný sokl a pod ním je osazena podesta, která zřejmě měla evokovat původní schodišťový stupeň, avšak zde naprosto „nekamenicky“. Podesta je zhotovena z 5 cm silných obkladových desek, což je opravdu, vzhledem k památkové podstatě a dataci 1705 naprostý nonsens.

Jak již bylo řečeno, celá soustava kamenických architektonických prvků jeví známky značného tvarového zjednodušení. A to také s přihlédnutím k vedle stojící soše sv. Josefa, která je umístěna na původních architektonických prvcích.

2. SOUČASNÝ STAV – CHARAKTERISTIKA POŠKOZENÍ

Zde je potřeba, zcela logicky, rozlišit znečištění a poškození originálu sochy světce t maletínského pískovce z roku 1705 a znečištění a poškození novodobých kopií architektonických prvků, jejichž stáří je maximálně 25 let.

U originálu je povrch kamenného materiálu především v horních partiích, zejména na hlavě, ramenou i na faldech drapérie a na oblacích, pokryt velice silnou vrstvou biologických mikroorganismů, většinou aktivních, které prorůstají povrchovou strukturou kamenného materiálu, kterou mohou narušovat. Toto znečištění (biologickými mikroorganismy) je také podpořeno blízkostí okolní zeleně, která je v okolí památky – tato zeleň dosahuje až k soše, bezprostředně ji atakuje, v jejím okolí, v parku i blízké městské zeleni jsou porosty s množstvím vzrostlých stromů.¹

Lze ale říci, že povlak nižších rostli je přítomen i ve slabší vrstvě na celém povrchu sochy, v menší míře i na povrchu novějších architektonických prvků, na jejich ještě „čerstvém“, rozuměj světlém povrchu, tvoří zelenkavý povlak, vrostlý do povrchové struktury hrubozrnného pískovce. Tomuto znečištění je ušetřen pouze římsou krytý podstavec.

Na vodorovných partiích sochy (ramena, ruce, záhyby) jsou silné nárůsty kolonií zelených zrněnek a mechů, které v kameni vyhlubují negativní reliéf a silně rozrušují kompatibilitu hrubozrnného pískovce. Ve vyšších vrstvách způsobují trvalejší vlhnutí kamene, čímž zvyšují jeho drolivost.

V povrchové struktuře kamenného materiálu originálu sochy jsou penetrovány prachové depozity různé, spíše však silné intenzity. Lze říci, že socha je zcela pokryta tímto tmavým znečištěním, místy je toto znečištění souvislé a neprodyšné, povrch je na první pohled kompaktně znečištěn. V hloubkách modelace vytvářejí nečistoty místy silnou nepropustnou krustu, která velmi negativně ovlivňuje difúzi vodních par z materiálu, čímž dochází při jejím nárůstu k následnému vytváření „puchýřů“ a tím ke sprásování a drolení kamene (krusta je viditelně narostlá v hloubkách modelace, především v hloubkách almuce, pod rukama apod.).

Velice silně jsou také znečištěné partie tzv. „srážkových stínů“, tedy především místa, krytá před stékající vodou, na kterých došlo v průběhu staletí k hromadění nečistot až do podoby tmavé silné krusty, která zcela narušila kompatibilitu kamen. Na spodních oblacích je patrné zhnědnutí povrchu světle béžového až bělavého maletínského pískovce, což může být důsledkem dřívější konsolidace kamene ne příliš šetrnými prostředky (což ale v té době nemohli dost dobře vědět, pozn. aut.), možná akryláty. Toto typicky rezavo hnědé zbarvení je zatím patrné pouze na spodních oblacích, je otázkou nakolik se projeví jinde, např. po očištění povrchu, je projevem k povrchu migrujících solí.² Tyto sole se pak u povrchu materiálu projeví tmavším povlakem.

Na soše jsou menší partie plastického poškození – zčásti způsobené „přirozeným“ opotřebením památky v průběhu času (opršelé původně ostré kontury, znejasněné partie v místech stékající vody – tzv. výdrolly) – zde je nutné konstatovat, že se nejedná o vlivy rušící výpovědní hodnotu díla. Druhým poškozením je poškození mechanické, způsobené druhotně např. odlomením částí. Zde se jedná o menší porušení modelace nosu a vousů a některých vrcholků drapérie – tyto defekty jsou dobře viditelné vzhledem ke kontrastu s tmavou masou kamene znečištěného penetrováním nečistotami.

Jak již bylo řečeno, znečištění a tudíž i poškození novodobých kopií architektonických prvků je adekvátní době jejich trvání, je tedy minimální. Kromě podstavce jsou ostatní prvky pokryty souvislou slabší vrstvou mikrovegetace a také slabší vrstvou penetrováných nečistot.

Patrná je druhotná svatozář, poměrně neproporční (velmi tenký drát obruče), která je zborcená směrem dozadu za sochu a zatím drží v otvorech po stranách hlavy.

¹ *bionapadení* nižšími rostlinami rozrušuje povrchové vrstvy kamene a obecně zvyšuje obsah vlhkosti
Nižší rostliny - pod pojmem nižší rostliny se rozuměly zejména organismy z následujících skupin: bakterie, sinice, řasy, houby, lišejníky a mechorosty

² *sole* se převážně shromažďují na přechodu mezi suchým a mokřím materiálem u horního okraje vlhkosti, zvláště pro korozi jsou náchylná místa, kde jsou přechody mezi nepropustnými vrstvami nebo kde se vyskytují barevné nátěry či impregnace vodoodpudivými prostředky. Obsah vylučovaných solí, síranů je nejvyšší na povrchu, směrem dovnitř materiálu množství síranu klesá

3. NÁVRH PRŮBĚHU RESTAURÁTORSKÉHO POSTUPU

Veškeré restaurátorské práce budou probíhat na místě, vzhledem k výšce památky bude postačovat nižší lešení, možná i mobilní, které by se stavělo pouze v čase prací. 90 % prací bude prováděno na originále sochy, menší díl prací, především pak čištění, pak na kopiích architektonických prvků. Jednotlivé etapy pracovního postupu jsou řazeny podle vzájemné návaznosti a logiky restaurátorského procesu. Z charakteru a rozsahu poškození památky je v průběhu restaurátorského procesu nutné provést:

3.1. ETAPA ČIŠTĚNÍ

Bude odstraněno biologické napadení povrchu materiálu (mechy, zelené zrněnky), a to mokrou cestou za pomoci měkkých kartáčů i speciálních prostředků pro čištění biologického napadení (Remmers BFA Imprägnierung). Dále pak bude odstraněno či potlačeno znečištění vpitými prachovými nečistotami ve struktuře materiálu a rovněž tmavé krusty, rušící celkové estetické vyznění díla s jeho detaily. Čištění bude prováděno metodou mikrotryskání pomocí velmi šetrných abraziv – jemně mletých bílých korundů a především pak velmi šetrného alumosilikátu. Oba tyto materiály umožní kvalitní očištění povrchu bez jakéhokoliv poškození. Tato metoda byla autorem nabídky již na několika významných památkách aplikována, pod dohledem pracovníků Národního památkového ústavu.

Silnější černé krusty budou ještě poté v místech, kde pevněji přilnuly jemně snímány ostrými chirurgickými skalpely po tenkých vrstvách za možného naměkčení krusty zábalem.

Cílem této etapy nebude absolutní dočištění povrchu, které by mohlo místy eventuálně poškodit povrch, ale čištění prováděné jen do té míry, která neporuší a neohrozí povrch památky. Na soše i architektonických prvcích tak budou místa, kde dojde „pouze“ k eliminaci znečištění, nikoliv k jeho úplnému odstranění.

3.2. ETAPA NEUTRALIZACE POVRCHU

Na vrcholové soše sv. Jana Nepomuckého bude proveden celoplošný odsolovací zábal, jenž by měl zmírnit koncentraci migrujících solí u povrchu materiálu a tím i zabránit nárůstu černých krust. Opakovaně pak bude proveden v místech, kde dochází k tvorbě rezavých skvrn. Tato místa budou důsledně oplachována aerosolem destilované vody (atomizovanou vodou), čímž dojde k postupnému odmývání zasolených partií.

Na těchto silněji znečištěných místech pak budou opakovaně provedeny dle potřeby další zábaly ze speciální kompresní bentonitové (měkké) malty, která má schopnost absorpce u povrchu koncentrovaných solí. Tyto zábaly by byly použity především na podstavci. Závěrem bude provedena neutralizace kyselého prostředí materiálu napouštěním povrchu slabým roztokem vápenné vody.

3.3. ETAPA KONSOLIDACE KAMENNÉHO MATERIÁLU

U všech prvků, včetně kopií architektonických prvků, proběhne po důsledném (ale šetrném) očištění kamene. V první fázi bude provedeno opakované napuštění kamene prostředkem na bázi organokřemičitanů (na bázi esterů kyseliny křemičité), který zpevní jeho strukturu a zamezí (na určitou dobu) do budoucna jejímu rozpadu, trhliny a praskliny v materiálu budou injektovány pomocí zahuštěných organokřemičitých zpevňovačů s rozptýlenými minerálními plnivými (křemičitá moučka).

Vzhledem ke stupni degradace materiálu bude zpevnění prováděno opakovaně a na některých místech (především na místech, kde dojde k odsekání druhotných cementových doplňků) až pětkrát až do úplného nasycení kamene tak, aby na takto konsolidovaný povrch mohlo proběhnout doplnění chybějících částí. Napouštění nejvíce narušených partií bude prováděno injektáží. Jedná se především o „otevřené“ partie, kde cyklicky dochází k vyplavování pojivové složky a je tak ohrožena kompatibilita materiálu. Tato místa budou napouštěna a injektována konsolidanty s vyšším množstvím vylučovaného gelu (důležitého pro zaplnění dutin a mezer mezi zrny avšak paropropustný), jež v sobě mají volně rozptýlená plniva. Ke konsolidaci bude použito prostředků s postupně se zvyšující koncentrací (podle množství vylučovaného gelu).

3.4. ETAPA DOPLNĚNÍ CHYBĚJÍCÍCH ČÁSTÍ

Bude provedeno doplnění chybějících částí, pouze na soše, zřejmě v menším rozsahu. Umělý kamenný materiál bude nanášen přímo, na vystouplých a namáhaných místech na armatury z nekorodujícího materiálu.

Doplnění bude prováděno v umělém kamenném materiálu respektujícím strukturu, složení a barevnost originálu kamene. Umělý kamenný materiál bude v plné hmotě probarven anorganickými, na světle stálými pigmenty. Nanesené doplňky budou poté povrchově opracovány do požadovaného tvaru a struktury. Bude použito na světle a UV záření odolných profesionální, plně probarvených restaurátorských malt Remmers RM v patřičné granulaci, ve více barevných odstínech.

Otázkou je, a to závisí na možné přítomnosti dobových fotografií, možná náhrada druhotného „filuňku“ levé dlaně s křížkem za původní řešení, které by však muselo být doložitelné na relevantních fotografiích. Prozatím se počítá s verzí ponechání stávajícího stavu (i v rozpočtu).

3.5. ETAPA BAREVNÉHO SJEDNOCENÍ

U vrcholové sochy bude postupováno jemnou lazurní retuší, prováděnou pouze lokálně. Nejprve budou lokálně barevně sjednocena místa doplněná umělým kamenným materiálem, následně pak místa, jež by rušila estetické vnímání díla. Barevná retuš bude mít průběh lazurní retuše, tedy postupného zjemňování daných míst subtilní barevnou vrstvou, na více znečištěných místech, jež nebude možné dočistit, barevnými vrstvami postupně nanášenými, ne tedy přímým překrytím. Bude vycházeno ze stavu barevnosti materiálu konkrétních partií kamene.

Kopie architektonických prvků budou ponechány ve stavu po očištění (a následné konsolidaci) v mírně zašlé barevnosti, patině, která nebude nijak potlačena.

3.6. KOVOVÉ ATRIBUTY

Kovový atribut bude demontován a jeho restaurování bude probíhat v dílně specialisty s patřičnou licenci (tuto kapitolu zpracovával, včetně rozpočtu Mgr. Ondřej Šimek, držitel patřičné licence MK ČR). U nevhodné svatozáře by však byla vhodná její náhrada z adekvátní, analogickou dle okolních dochovaných a kvalitnějších svatozáří, než je tato. Tento nový prvek svatozáře bude zhotoven z uhlíkaté oceli a upraven žárovým zinkem, vrstvami olejových barev a povrchovým zlacením.

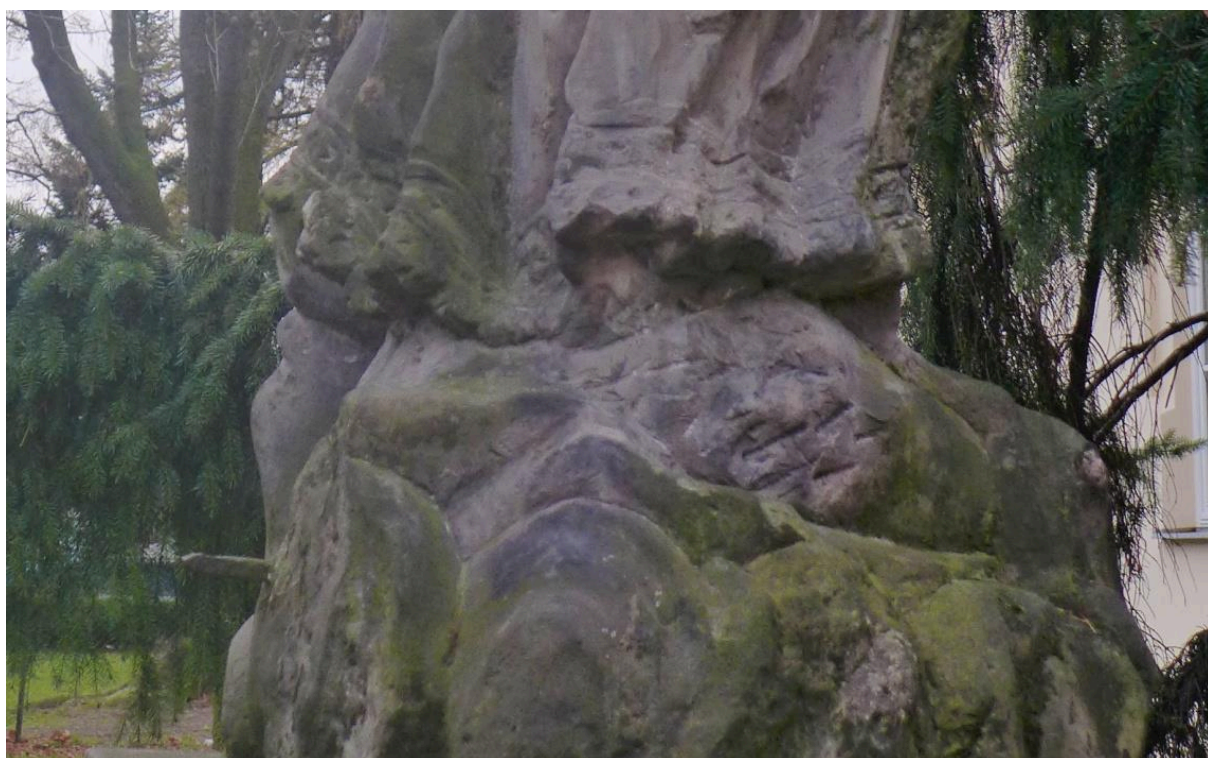
3.7. ZÁVĚREČNÁ POVRCHOVÁ ÚPRAVA

Celý povrch všech částí bude opatřen souvislým nátěrem hydrofobizačního ochranného hydrokrému na bázi silikátové emulze. Tento prostředek zaručuje prodyšnost povrchu kamene pro difúzi vodních par. Jeho nespornou výhodou je postupný průnik krému do materiálu (u tekutých organokřemičitanů stéká) a postupné nabíhání hydrofobizace stejné na jakémkoliv místě.

Vzhledem k lokálnímu neutěšenému stavu kamenného materiálu před restaurováním i k charakteristickým fyzikálně-chemickým vlastnostem použitého kamene, především značnou nasákavostí, bude nutné provést celoplošné napuštění účinným a dlouhou dobu na povrch působícím adekvátním prostředkem. Cílem bude jednak dosažení vodoodpudivosti povrchu, jednak také fixáž barevné lazurní úpravy.

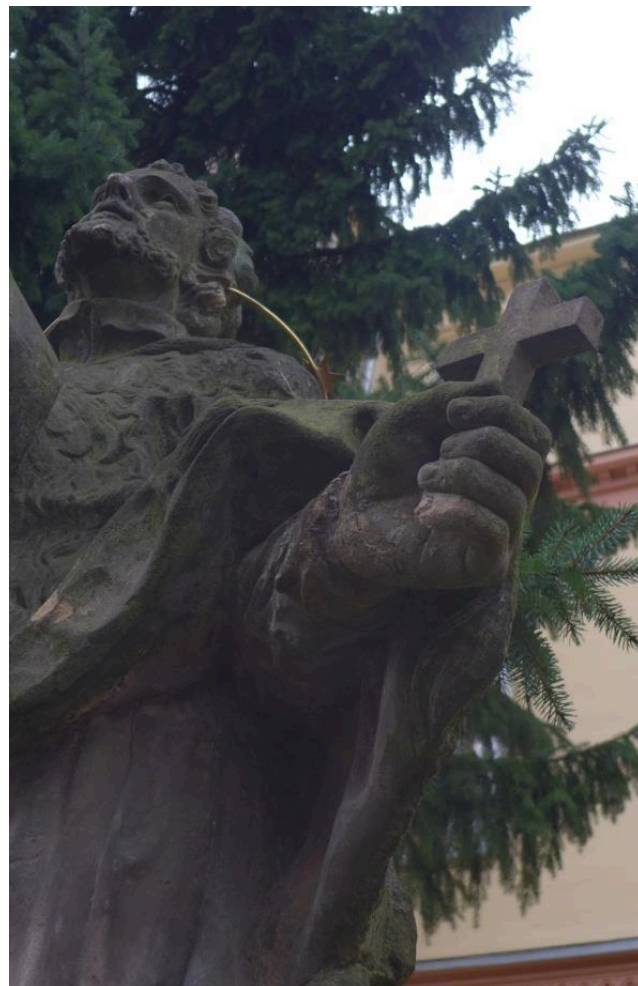
3.8. RESTAURÁTORSKÁ ZPRÁVA A FOTODOKUMENTACE

Bude vyhotovena ve dvou exemplářích (1x do archivu NPÚ, 1x investorovi), kde budou zdokumentovány (písemně i fotograficky) všechny etapy restaurátorského procesu, použité metody a materiály. Bude odevzdána 2x v tištěné podobě (více než sto fotografií 18x13 cm) a 2x vypálena ve formátu DVD včetně fotografií a textu.

Současný stav

Silné znečištění povrchu originálu sochy z maletínského pískovce, druhotná kovová svatozář zhroucena dozadu, patrná kamenická plomba, „filuňk“ levé dlaně s křížkem

Současný stav

Znečištění povrchu sochy z maletínského pískovce, druhotná svatozář zhroucena, patrná kamenická plomba, „filušk“ levé dlaně s křížkem, dole zhnědnutí kamene v důsledku možného zasolení